

Ivana Filipović Petrović
*Kada se sretnu leksikografija i frazeologija:
o statusu frazema u rječniku.*
Zagreb: Srednja Europa, 2018., VIII + 230 str.

U ovoj se knjizi proučavaju ponajprije tri jezikoslovne discipline — leksikografija i frazeologija, koje je autorica posebno istaknula u naslovu, te leksikologija — pa ćemo ih vrlo kratko okarakterizirati. Ako ostavimo po strani antičke i srednjovjekovne glosare, leksikografija u modernom smislu riječi, kao sustavno popisivanje i opisivanje leksičkih jedinica jezika, u Europi se pojavila u doba renesanse, a u hrvatskim se zemljama razvijala skromno od kraja XVI. st., intenzivnije pak posebno od XVIII. te u XIX. i XX. st. Nezaobilazna sastavnica moderne leksikografije (kao popisa i opisa leksičkoga blaga jednoga jezika) jest razmatranje leksikološke i frazeološke dimenzije leksičkih jedinica danoga jezika. Leksikologija kao disciplina, koja proučava leksičke jedinice (lekseme) i njihova značenja te mogućnosti njihova kombiniranja u riječi i njihova funkcioniranja u izrazima i tekstovima, dugo se razvijala kao popratna djelatnost gramatike, retorike i sl., a kao jasno definirana i samostalna disciplina razvila se osobito u XX. st., posebno od F. de Saussurea naovamo. Granice područja leksikologije fluidne su kako prema području leksikografije tako i prema području frazeologije. Frazeologiju možemo promatrati i kao granu leksikologije u tom smislu što se nerijetko funkcija i značenje frazeološke jedinice ne mogu protumačiti jednostavno kao zbroj značenja sastavnih leksičkih elemenata. Npr. »*ići grlom u jagode*« ne mora uključivati značenje 'ići' i ne mora imati nikakve veze niti s 'grlom' niti s 'jagodama'. Hrvatska lingvistika posljednjih desetljeća dala je više iznimno vrijednih frazeoloških repertoara i niz studija o pojavama u frazeologiji. Knjiga dr. Ivane Filipović Petrović ističe se time što hrvatsku frazeologiju nastoji proučavati na jasno postavljenim teoretskim i metodološkim načelima, a istodobno se temelji na gotovo destogodišnjem autoričinu iskustvu sustavnoga rada na opsežnom leksikografskom djelu, te polazi ponajprije od njegove građe, kao i na pouzdanom poznavanju metodologije (i »tehnike«) leksikografskoga rada. To je jedno od rijetkih monografskih djela u hrvatskoj lingvistici posvećeno frazeologiji u okviru leksikografije.

Iako hrvatska leksikografija ima bogatu i vrlo dugu tradiciju, iako se i u novije doba može podićiti većim brojem vrlo dobro izvedenih rječnika, nije osobito velik broj ni studija ni monografija (knjiga) koje bi se bavile

metodologijskim i teoretskim pitanjima leksikografije kao lingvističke discipline (kao što je npr. knjiga *Konceptualna leksikografija* dr. A. Nikolić-Hoyt iz 2004.). Unatoč određenom broju vrlo kvalitetnih studija o frazeologiji i problemima frazeologije (pa i o frazeologiji u leksikografiji), malo je monografskih studija posvećenih toj disciplini (usp. knjigu dr. Barbare Kovačević *Hrvatski frazemi od glave do pete*, Zagreb, 2012.). Zbog toga je na knjigu dr. Ivane Filipović Petrović važno upozoriti.

Knjiga je namijenjena ponajprije profesionalnim leksikografima koji se bave priređivanjem leksikografskih djela (kako jednojezičnih objasnidbenih rječnika tako i onih dvojezičnih), ali je ona važna i svima onima koji se bave općim teoretskim pitanjima lingvistike. Naime, sve do novijega doba leksikografiju se promatralo kao rubno »tehničko« područje lingvistike, a i frazeologija se najčešće obrađivala usputno, na izdvojenim pojedinačnim slučajevima, najčešće bez sustavnoga ulaženja u bit problema kao cjeline. Stanje se u lingvistici u novije doba mijenjalo, ali se zbog složenosti tih pitanja na tom području i u posljednjih pola stoljeća napredovalo polako. I u svijetu i u Hrvatskoj danas se sve više i sustavnije koriste računalne tehnologije u prikupljanju leksikografske i frazeološke građe (kao uostalom i u njezinoj obradbi), a Autorica je u svojoj monografiji upravo tim pitanjima (metodologijama i tehnologijama) posvetila posebnu pozornost, kako na temelju upućenosti u relevantnu literaturu tako i na temelju višegodišnjega osobnoga praktičnog iskustva u radu na priređivanju velikoga rječnika književnoga jezika (Benešićev *Rječnik hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića*).

Svi opsežniji noviji hrvatski rječnici donose i bogatu frazeološku građu. U novije doba objavljeno je više priručnih objasnidbenih rječnika suvremenoga hrvatskoga jezika, ali su oni mnogo više rezultat osobnoga entuzijazma i znanja suradnika pojedinaca u priređivačkim skupinama nego li rezultat sustavno priređenih teorijskih i metodoloških pristupa leksičkoj (i frazeološkoj) građi. Još se uvijek očekuje djelo (/djela) te vrste koje bi se od početka temeljilo na čvrsto postavljenim teoretskim i metodološkim načelima suvremene leksikografije i frazeologije, a monografija autorice dr. Ivane Filipović Petrović može poslužiti kao izvrsna podloga za to. Autoričino djelo važno je i kao cjelovit pristup leksikografiji i frazeologiji sa stajališta (opće) lingvistike. Bez obzira na to što na hrvatskom postoje studije o pojedinim pitanjima leksikografije i frazeologije (frazeologije u leksikografiji), ova knjiga pristupa svim tim pitanjima cjelovito.

Autorica navedenu problematiku nastoji proučiti kroz povijest jezikoslovlja i leksikografije te u okviru suvremenih kretanja unutar leksikografije posebno i lingvistike općenito. Zato je svoju monografiju podijeli-

la u tri osnovna razdjela. U prvom razdjelu, koji nosi naslov »Leksikografija: između znanosti i zanata«, sažeto prikazuje razvitak leksikografije od početaka (od glosa, kada se tumačenje riječi najčešće svodilo na upućivanje na neku drugu riječ, ili pak na riječ iz drugoga jezika) do suvremenoga pristupa kada se u obradbi leksičkih jedinica sustavno vodi računa kako o značenjskim varijacijama riječi neovisno o jezičnom kontekstu, tako pak i ovisno o komunikacijskoj situaciji ili pak o značenjskim varijacijama koje su povezane s tekstem u kojem leksička jedinica dolazi. Znatniji prostor u knjizi posvećuje se modernoj leksikografiji (osobito onoj nakon pojave tiskarstva), da bi se, zatim, obradila i druga pitanja (svrha književnih citata u rječniku, o ulozi i namjeni rječnika, rječnik i korisnik/korisnici). Za razliku od mnogih laika izvan lingvistike koji smatraju da se rječnici pišu »iz glave«, kao i nekih slabije upućenih lingvista koji misle da je sastavljanje rječnika puki zanat u kojem se obradba svake riječi svodi samo na mehanički posao, autorica uvjerljivo pokazuje da, osim vladanja »zanatom leksikografske obradbe«, leksikograf za svaku kvalitetno obrađenu leksikografsku jedinicu mora najčešće provesti pravo znanstveno istraživanje da bi došao do objektivnih i upotrebljivih rezultata u opisu i prikazu dotične riječi. Na kraju toga prvoga razdjela autorica je obradila i odnos između leksikografije i lingvistike (osobito u svjetlu novijih struja u lingvistici) kao i pitanje značenja riječi. Posebno se pozorno, na kraju razdjela, razrađuje pitanje značenja polisemnih riječi (koje za mnoge ostaje predmetom kontroverzija).

U drugom razdjelu, koji nosi naslov »Frazeologija: stazama lingvističke discipline«, autorica nastoji sustavno prikazati sva bitna pitanja koja sebi u istraživanjima postavlja suvremena frazeologija, a ona se sve više oblikuje kao samostalna jezikoslovna (pod)disciplina. Iz autoričina se teksta izvrsno vidi kako se pitanja frazeologije neprestano prepleću s pitanjima leksikologije. Nakon analize prinosa ruske frazeološke škole (i osnovnih kriterija za kategorizaciju frazema) te prikaza frazeološke tradicije u Americi i psiholingvističkih istraživanja, u knjizi se prikazuje razvitak hrvatske frazeologije te posebno prinosi zagrebačke frazeološke škole (koju je svojim djelovanjem oblikovala ponajprije akad. A. Menac), a u tim se okvirima obrađuju pitanja poput opsega frazema i stupnjeva desemantizacije kao i aspekti klasifikacije frazema. Posebna se pozornost posvećuje pitanjima frazeologije u okviru kognitivističke teorije (ili, možda bolje, kognitivističkih teorija) u pristupu proučavanju frazema, a takav je pristup doveo do niza novih tumačenja (ili precizacija) u odnosu na semantičku raščlanjivost i razumijevanje frazema, kao i u odnosu na pitanje njihove motivacije (motiviranosti), varijacije i sl.

Treći osnovni razdjel, s naslovom »Kada se sretnu leksikografija i frazeologija«, razmatra odnos između dvaju područja i načine njihova prepletanja, da bi se zatim analizirali frazeografski prinosi u hrvatskim rječnicima, posebno oni u velikom Benešićevu Rječniku na kojem je i Autorica desetak godina surađivala, te da bi se na kraju razmotrila i pitanja vezana uz izradbu mrežnoga frazeološkog rječnika hrvatskoga jezika koji bi se temeljio na računalnome korpusu. Naime, sama činjenica što danas postoji nekoliko opsežnih računalnih korpusa hrvatskoga jezika pred leksikografe (i obrađivače frazeologije) postavlja niz novih zahtjeva, s jedne strane, iako im s druge strane pruža golem izvor građe za leksikografsku i frazeografsku obradbu.

Monografija se završava vrlo racionalnim Zaključkom, Indeksom frazema i, po mojem nahođenju, vrlo relevantnim i iznimno bogatim popisom Literature te bogatom bibliografijom.

Vodeći računa kako o povijesnom razvoju dviju jezikoslovnih (pod)disciplina, leksikografije i frazeologije, tako i o njihovu suvremenom stanju, Autorica je uspjela dati njihov cjelovit monografski prikaz vrednovanja u svjetlu najnovijih dostignuća lingvistike. Autoričina sintetička knjiga postat će nezaobilazan putokaz u daljnjem radu na oba ta područja.

Za kraj valja reći i ovo. Djela koja sintetički obrađuju ovu problematiku i u drugim su znanstvenim sredinama razmjerno rijetka, a u hrvatskoj lingvistici ovako opsežno djelo posve je iznimno. Kako pred hrvatskom leksikografijom (i frazeografijom) stoji još mnogo zadaća koje treba započeti i svladati, a za sve to nužno je sustavno obrazovati mlade istraživačke kadrove, knjiga kakvu je priredila za objavljivanje Autorica dr. Ivana Filipović Petrović više je nego dobrodošla za naše jezikoslovce, posebice za leksikografe i frazeografe.

August Kovačec